

OSOBNOSTNÉ TENDENCIE MATKY A OSAMELOSŤ DIEŤAŤA

Miriama Hudáková¹, Dominika Koreňová²

¹Ústav aplikovanej psychológie FSVaZ UKF Nitra

²Katedra psychologických vied FSVaZ UKF Nitra

mhudakova2@ukf.sk

Abstrakt: Cieľom štúdie bolo skúmanie vzťahu medzi interpersonálnymi tendenciami osobnosti matky v ponímaní Learyho interpersonálnej teórie a osamelosťou dieťaťa. Výskumnú vzorku tvorilo 60 matiek ($M_{\text{vek}}=38,79$; $SD_{\text{vek}}=3,22$) a 60 detí (32 dievčat, 28 chlapcov, $M_{\text{vek}}=10,19$; $SD_{\text{vek}}=0,77$). Na meranie osobnostných tendencií matky bol použitý Dotazník interpersonálnej diagnózy (ICL; LaForge, Suczek, 1955). Osamelosť dieťaťa bola meraná škálou UCLA Loneliness Scale (Russell, Peplau, Cutrona, 1980). Zistili sme negatívny vzťah medzi autokratickou a egocentrickou interpersonálnou tendenciou matky a osamelosťou dieťaťa. V prípade ostatných interpersonálnych tendencií matky sa vzťah s osamelosťou dieťaťa nepreukázal. Uvedené zistenia v štúdiu diskutujeme.

Kľúčové slová: osobnosť matky, interpersonálne tendencie osobnosti, osamelosť dieťaťa

1 ÚVOD

Predkladaná štúdia zisťuje vzťah medzi interpersonálnymi tendenciami osobnosti matky a prežívanými pocitmi osamelosti dieťaťa. Pre skúmanie osamelosti sme sa rozhodli preto, že stúpa počet osamelých ľudí, pričom podľa výskumných zistení (Berguno, Leroux, McAinsh, Shaikh, 2004; Asher, Hymel, Renshaw, 1984) sa osamelosť čoraz častejšie vyskytuje v prežívaní dieťaťa. Zamerali sme sa na skúmanie osamelosti u detí v strednom školskom veku. Pociť osamelosti môže súvisieť s viacerými premennými. Na základe dôležitej úlohy matky v živote dieťaťa sa domnievame, že práve osobnosť matky patrí medzi významné premenné, ktoré by mohli zvyšovať riziko prežívania osamelosti dieťaťa. Podporu nachádzame v literatúre a štúdiách (Ernst, Cacioppo, 1999; Richaud de Minzi, 2006), ktoré naznačujú, že niektoré charakteristiky osobnosti matky môžu mať vplyv na osamelosť dieťaťa. Podľa Behrensovej (1954) práve osobnosť matky ovplyvňuje emocionálny vývin dieťaťa. Podpora a úprimný záujem o dieťa, pozornosť a starostlivosť, prejavy lásky a prijatia, zvyšujú kvalitu vzťahu medzi matkou a dieťaťom a znižujú riziko prežívania osamelosti. V štúdiu skúmame osobnosť matky v ponímaní interpersonálnej teórie osobnosti T. Learyho a zisťujeme vzťahy medzi jednotlivými interpersonálnymi tendenciami osobnosti matky a osamelosťou dieťaťa.

1.1 Osamelosť

Osamelosť predstavuje nepríjemnú a znepokojujúcu emocionálnu reakciu jednotlivca na nesúlad medzi vzťahmi, ktoré má a vzťahmi, ktoré by chcel mať. Dôležité je to, že ide o subjektívne prežívaný nesúlad, ktorý pociťuje každý za iných podmienok (Perlman, Peplau, 1984). Podľa Bootha (2000) môžeme osamelosť charakterizovať ako nepríjemný mentálny a emocionálny stav, ktorý je sprevádzaný pocitmi izolácie a nedostatkom významnejších vzťahov s inými ľuďmi. Osamelí ľudia zažívajú nepríjemný stres, cítia sa izolovane, prázdne, nedôležito a bezcenne. Tieto pocity pramenia z vnímania a uvedomenia si toho, že sociálne potreby jeho osoby nie sú naplnené

v takej kvalite a kvantite ako potrebuje (Perlman, Peplau, Peplau, 1984). S osamelosťou v škole sa stretlo až 80% detí vo veku 9 až 13 rokov (Berguno, Leroux, McAinsh, Shaikh, 2004). Viac než 10% detí porovnateľného veku uviedlo, že pociťujú osamelosť a sociálnu nespokojnosť ustavične alebo väčšinu času (Asher, Hymel, Renshaw, 1984). V období strednej dospelosti dochádza k poklesu výskytu osamelosti, avšak v období staroby opäť dochádza k nárastu skúseností s osamelosťou (Pinquart, Sörensen, 2001).

1.1.1 Osamelosť u detí v strednom školskom veku

V štúdiu sa zameriame na osamelosť detí stredného školského veku, pričom za dolnú hranicu pre toto vývinové obdobie sa podľa Vágnerovej (2000) považuje 8-9 rokov a hornú hranicu 11-12 rokov. V období stredného školského veku zostáva rodina pre dieťa naďalej najvýznamnejším sociálnym prostredím. Vzťahy školáka k rodičom sú stále silné, rodičia sú samozrejmom a dôležitou súčasťou sveta dieťaťa. V strednom školskom veku sú rodičia zdrojom emocionálnej istoty a bezpečia (Oravcová, 2012). Prekopová (2004) poukazuje na to, že najmä matka hrá významnú úlohu v emocionálnom vývine dieťaťa. Z hľadiska školy je toto vývinové obdobie charakteristické prechodom žiakov na druhý stupeň základnej školy. U žiakov postupne narastá potreba kontaktu s rovesníkmi. Dieťa potrebuje byť rovesníckou skupinou akceptované a pozitívne hodnotené (Vágnerová, 2000; Oravcová, 2012). Výskumné štúdie Asher a Paquette (2003) ukázali, že vzťahy s rovesníkmi sú významným faktorom ovplyvňujúcim rozvoj osamelosti.

Na základe vyššie uvedeného konštatujeme, že pre dieťa v strednom školskom veku nadobúdajú dôležitú úlohu rovesníci, ktorí akceptáciou podporujú jeho emocionálnu vyrovnanosť, avšak rodina (najmä matka) je pre dieťa stále najdôležitejším sociálnym prostredím, čo nás viedlo k výberu práve tejto výskumnej vzorky. Emocionálna istota a bezpečie, ktorú poskytuje rodina, umožňuje dieťaťu ľahšie nadväzovanie vzťahov s rovesníkmi. Ak niektorá z týchto potrieb, či už emocionálna istota a bezpečie zo strany rodičov alebo akceptácia dieťaťa zo strany rovesníkov nie je naplnená, dieťa môže prežívať pocit osamelosti (Vágnerová, 2000).

1.2 Osobnosť v kontexte interpersonálnej teórie osobnosti T. Learyho

Osobnosť funguje ako celok interindividuálne odlišných schopností a spája sa s vonkajšími prejavmi jednotlivca, čiže interpersonálnym správaním jednotlivca (Nakonečný, 1998). V predkladanej štúdiu skúmame osobnosť matky pomocou interpersonálnej teórie osobnosti T. Learyho, ktorý charakterizuje osobnosť ako „mnohoúrovňový vzorec pozorovateľných, vedomých alebo skrytých interpersonálnych prejavov jednotlivca“ (Leary, 1957, str. 15). Interpersonálne správanie považuje za základný aspekt osobnosti a rozlišuje osem interpersonálnych diagnostických kategórií, medzi ktoré zaradíme autokratickú, egocentrickú, agresívnu, podozrievavú, poníženú, hyperkonformnú, hyperafilantnú a hyperprotektívnu tendenciu osobnosti (Leary, 1957). Jednotlivé typy interpersonálneho správania sa zaradujú na kontinuu od ich adaptívnej formy po formu maladaptívnu (Kožený, Ganický, 1976). Osem interpersonálnych osobnostných tendencií v nasledujúcom texte stručne charakterizujeme podľa Koženého, Ganického (1976) a Svobodu (2010):

Autokratická tendencia osobnosti je charakteristická pre jednotlivcov, ktorí si získavajú rešpekt a úctu, ktorí sú ambiciózni a energickí a často oplývajú fyzickou alebo intelektuálnou silou. Adaptívna forma sa vyznačuje energickým správaním a autoritou, ktorá je daná schopnosťami jednotlivca. Pri maladaptácii jednotlivec podlieha preorganizovanosti, niekedy pedantérii. Extrémna miera sa prejavuje autokratickým a diktátorským správaním

Egocentrická tendencia osobnosti sa vyznačuje predovšetkým orientáciou na vlastnú osobu. V adaptívnej forme sa tento spôsob správania prejavuje sebadôverou a nezávislosťou. Maladaptívna

forma je charakterizovaná sebeckým správaním a využívaním ostatných pre dosiahnutie vlastných cieľov.

Agresívna tendencia osobnosti sa prejavuje sociálne nepriateľným správaním sa k druhým ľuďom, v ktorom prevládajú trestajúce, sarkastické a neoblomné postoje. V adaptívnej forme ide o jednotlivca, ktorý jedná s ostatnými tvrdo a rázne. V maladaptívnej forme vzbudzuje prílišný rešpekt alebo znechutenú poddanosť.

Podozrievavá tendencia osobnosti je typická pre jednotlivcov, ktorí sa snažia zachovať si emocionálnu stabilitu vytvorením si odstupu medzi sebou a okolím. V adaptívnej forme sú charakterizovaní kritickosťou a zdravou nedôverou, ktorá ich chráni pred sklamaním. V maladaptívnej forme majú sklon vyhýbať sa vzťahom, ktoré sú založené na dôvere, láske a blízkosti s druhými.

Ponížená tendencia osobnosti je charakteristická slabosťou, skromnosťou a podradnosťou. Adaptívna forma sa prejavuje manifestovanou skromnosťou, plachosťou, citovou rezervovanosťou a schopnosťou podriaďiť sa. Maladaptívna forma sa prejavuje pasívnou poníženosťou, submisívnosťou a manifestovanou inferioritou.

Hyperkonformná tendencia osobnosti sa prejavuje závislosťou a hyperkonformnosťou. V adaptívnej forme má tento typ správania podobu obdivujúcej alebo dôvernej konformity, ktorá je prejavovaná adekvátne vzhľadom na sociálnu situáciu. Maladaptívna forma je charakteristická bezhraničnou závislosťou.

Hyperafiliantná tendencia osobnosti sa vyznačuje nápadným priateľským štýlom. Adaptívna forma sa prejavuje priateľským správaním a ochotou k spolupráci. V maladaptívnej forme sa jednotlivci snažia uspokojiť potreby ostatných, je pre nich veľmi dôležité, aby boli okolím pozitívne prijímaní a udržali si kladné vzťahy.

Hyperprotektívna tendencia osobnosti je charakteristická tým, že jednotlivec sa javí ako rozumná, úspešná, ohľaduplná, zrelá a samostatná osoba. V adaptívnej forme je hlavnou črtou jednotlivca zodpovedné a ohľaduplné správanie. Maladaptácia sa prejavuje vyhýbaním sa prejavom agresivity alebo pasivity. Jednotlivec si praje, aby ho ostatní považovali za rozumného a zodpovedného. Zaraďujeme sem hyperprotektívnych rodičov, hlavne matky s nadmerným materinským citom.

1.3 Osobnosť matky a osamelosť dieťaťa

Rola matky zohráva nezameniteľnú rolu v telesnom a duševnom vývine dieťaťa (Vágnerová, 2000). Vzťah medzi matkou a dieťaťom sa formuje od najútlejšieho detstva. Na základe citovej väzby v detstve sa vytvára model, cez ktorý dieťa vníma a formuje sociálne vzťahy. Tento model ovplyvňuje nadväzovanie sociálnych vzťahov po celý život. Spôsob akým dieťa nadväzuje vzťahy s druhými ovplyvňuje jeho sociálnu spokojnosť, a tá v ňom môže v prípade nespokojnosti vzbudzovať pocity osamelosti (Rönkä, 2017). Výskumné štúdie, ktoré sa zamerali na vzťah medzi matkou a dieťaťom a následnou socializáciou našli prepojenia medzi záujmom o emócie dieťaťa a poskytovaním sociálnej opory zo strany rodiča, ktoré zlepšujú sociálne kompetencie dieťaťa a znižujú prežívanú osamelosť (Ernst, Cacioppo, 1999; Richaud de Minzi, 2006), pričom podľa Behrensovej (1954) práve osobnosť matky ovplyvňuje emocionálny vývin dieťaťa. Preto, ako sme už uviedli v úvode, sa domnievame, že osobnosť matky patrí medzi významné premenné, ktoré by mohli súvisieť s prežívaním osamelosti dieťaťa. Vychádzajúc z uvedeného je cieľom štúdie skúmanie vzťahu medzi osobnosťou matky v ponímaní Learyho interpersonálnej teórie a osamelosťou dieťaťa. Pre jednotlivé osobnostné tendencie matky vo vzťahu s osamelosťou dieťaťa formulujeme v závislosti od podpory v literatúre výskumné hypotézy alebo otázky.

Výskumná štúdia, ktorú uskutočnili Repetti, Taylor a Seeman (2005) potvrdila, že agresivita, nedostatočná podpora, akceptácia a prejavy lásky zo strany rodičov, výrazne ovplyvňujú rozvoj pocitu osamelosti u dieťaťa. Rokach (2004) zistila, že deti vyrastajúce v rodinnom prostredí, v ktorom je kladený dôraz na osobnostné vlastnosti, ktoré súvisia s vysokou výkonnosťou, nezávislosťou a cieľavedomosťou, môžu podliehať vyššiemu riziku osamelosti. Správanie rodičov, ktoré prezentujú autori vo výskumných štúdiách nachádzame v charakteristike autokratickej a agresívnej interpersonálnej osobnostnej tendencie, a preto *predpokladáme pozitívny vzťah medzi autokratickou a tiež agresívnou tendenciou osobnosti matky a osamelosťou dieťaťa.*

Zilboorg (1938) zistil, že osamelosť dieťaťa môže vzniknúť dôsledkom narcizmu matky, ktorý sa vyznačuje predovšetkým orientáciou na vlastnú osobu. Egocentrický jednotlivec má často sklon k narcizmu (Svoboda, 1999) a preto v nadväznosti na toto zistenie *predpokladáme pozitívny vzťah medzi egocentrickou tendenciou osobnosti matky a osamelosťou dieťaťa.*

Vo výskumných štúdiách Ernst, Cacioppo (1999) a Richaud de Minzi (2006) bolo zistené, že kladné vyjadrovanie emócií, záujem o emócie dieťaťa, taktiež vrelosť rodičov a poskytovanie sociálnej opory najmä zo strany matky zlepšuje sociálne kompetencie dieťaťa a znižuje prežívanú osamelosť. Správanie rodičov, ktoré vo výskumných štúdiách súviselo s osamelosťou dieťaťa nachádzame v charakteristike hyperafiliantnej interpersonálnej osobnostnej tendencie a preto *predpokladáme negatívny vzťah medzi hyperafiliantnou tendenciou osobnosti matky a osamelosťou dieťaťa.*

V prípade ostatných interpersonálnych osobnostných tendencií sme nenašli dostatočný podklad v literatúre pre stanovenie hypotéz o ich vzťahu s osamelosťou dieťaťa. *Preto ostávame na úrovni otázky a pýtame sa, či existuje vzťah medzi poníženou, podozrievavou, hyperkonformnou a hyperprotektívnou osobnostnou tendenciou matky a osamelosťou dieťaťa?*

METÓDY

2.1 Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorilo spolu 120 respondentov, z toho 60 matiek ($M_{\text{vek}} = 38,79$; $SD_{\text{vek}} = 3,22$) a 60 detí (32 dievčat, 28 chlapcov, $M_{\text{vek}} = 10,19$; $SD_{\text{vek}} = 0,77$). Pri výbere výskumnej vzorky sme použili príležitostný výber. Výskumu sa zúčastnilo 24 žiakov základnej školy v Plešivci a 36 žiakov základnej školy vo Zvolene spolu so svojimi matkami. Prostredníctvom žiakov sme rodičom poslali informovaný súhlas s testovaním ich dieťaťa. Súčasne sme im poslali vysvetlenie zámeru výskumu, v ktorom ich žiadame o spoluprácu a Dotazník interpersonálnej diagnózy (ICL), ktorý vyplňali matky. Následne sme požiadali žiakov, ktorých rodičia podpísali informovaný súhlas s účasťou ich dieťaťa na testovaní, aby vyplnili dotazník UCLA, ktorým sme zisťovali osamelosť dieťaťa.

2.2. Meracie nástroje

Dáta pre výskum sme získali prostredníctvom dvoch meracích nástrojov. Pomocou Dotazníka Interpersonálnej diagnózy (ICL) sme merali interpersonálne tendencie osobnosti matky. Osamelosť dieťaťa sme merali pomocou UCLA Loneliness Scale.

Dotazník interpersonálnej diagnózy (Interpersonal Checklist – ICL)

Dotazník ICL (Laforge, Suczek, 1955) vznikol na základe Learyho interpersonálnej teórie osobnosti. Pozostáva zo 128 položiek, ktoré sú formulované ako adjektíva. Jednotlivé tvrdenia opisujú rôzne spôsoby správania jednotlivcov vo vzájomných vzťahoch. Príkladom položky je „Vie byť priamy a otvorený“. Dotazník zisťuje 8 interpersonálnych tendencií osobnosti popísaných v kap. 1.2. Úlohou respondentov je v záznamovom hárku zaškrtnávať tvrdenia, o ktorých sa domnievajú, že ich

charakterizujú. V štúdiu sme použili slovenskú verziu dotazníka, ktorého autormi sú Kožený a Ganický (1976).

UCLA Loneliness Scale (Russell, Peplau, Cutrona, 1980)

Škála obsahuje 20 položiek, ktoré hodnotia respondentov subjektívny pocit osamelosti a spokojnosť so sociálnymi vzťahmi. Položky sú formulované ako otázky, napríklad „Ako často máte pocit, že sa nemáte na koho obrátiť? Respondenti sa vyjadrujú na štvorbodovej Likertovej stupnici od (1) nikdy po (4) vždy. Vyššiu mieru osamelosti predstavuje vyššie celkové skóre. V dotazníku nie je použitý pojem osamelosť, čím môže byť zabezpečené adekvátnejšie zisťovanie skutočnej miery osamelosti. Pôvodná validizačná štúdia potvrdila vysokú validitu a reliabilitu škály (Russell, 1996). V našich dátach dosiahol Cronbachov koeficient alfa hodnotu $\alpha=0,78$, čo poukazuje na adekvátnu vnútornú konzistenciu škály.

2.3 Štatistická analýza dát

Štatistickú analýzu dát sme uskutočnili v programe IBM SPSS Statistics 21. Výber štatistických testov sme volili na základe distribúcie získaných dát. Všetky premenné okrem egocentrickej osobnostnej tendencie mali normálne rozloženie a preto sme na zisťovanie vzťahov medzi nimi použili Pearsonov korelačný koeficient. V prípade egocentrickej osobnostnej tendencie sme na zisťovanie jej vzťahu s osamelosťou použili neparametrický Spearmanov korelačný koeficient.

3 VÝSLEDKY

Korelovali sme jednotlivé interpersonálne tendencie osobnosti matky s osamelosťou dieťaťa. Zistené výsledky prezentujeme v tabuľke 1.

Tabuľka 1 Korelácie medzi interpersonálnymi tendenciami osobnosti matky a osamelosťou dieťaťa

Osobnostné tendencie matky	Osamelosť (n=60)
	r/r _s
Autokratická osobnosť	-0,33*/-
Agresívna osobnosť	-0,17/-
Egocentrická osobnosť	-/-0,26*
Hyperafiliantná osobnosť	0,04/-
Ponížená osobnosť	-0,01/-
Podozrievavá osobnosť	0,01/-
Hyperkonformná osobnosť	-0,01/-
Hyperprotektívna osobnosť	-0,11/-

Legenda: n – počet respondentov; r – Pearsonov korelačný koeficient; r_s – Spearmanov korelačný koeficient; * - p < 0,05

Zistili sme štatisticky významný negatívny vzťah medzi autokratickou osobnostnou tendenciou matky a osamelosťou dieťaťa a medzi egocentrickou osobnostnou tendenciou matky a osamelosťou dieťaťa. V prípade autokratickej osobnostnej tendencie išlo o stredne silný vzťah a v prípade egocentrickej osobnostnej tendencie o slabý vzťah s osamelosťou dieťaťa. Oba zistené vzťahy majú opačný smer ako sme predpokladali, čo nepotvrďuje naše hypotézy. Medzi ostatnými osobnostnými tendenciami matky (agresívnou, hyperafiliantnou, poníženou, podozrievavou, hyperkonformnou a hyperprotektívnou tendenciou) a osamelosťou dieťaťa sme nezistili štatisticky významné vzťahy.

4 DISKUSIA

Cieľom štúdie bolo skúmať vzťah medzi osobnosťou matky v ponímaní interpersonálnej teórie T. Learyho a osamelosťou dieťaťa. Výsledky o vzťahu medzi jednotlivými osobnostnými tendenciami matky a osamelosťou dieťaťa v nasledujúcom texte diskutujeme.

Predpokladali sme, že medzi **autokratickou** interpersonálnou tendenciou osobnosti matky a osamelosťou dieťaťa bude pozitívny vzťah na základe výskumu Rokach (2004), ktorá zistila vyššiu mieru prežívanej osamelosti u tých detí, ktoré vyrastajú v rodinnom prostredí, v ktorom sa kladie dôraz na osobnostné vlastnosti, ktoré súvisia s vysokou výkonnosťou, nezávislosťou, cieľavedomosťou a perzistenciou. Autokratická matka podľa Varholákovej (2014) málo dbá na individuálne potreby a osobitosti dieťaťa. Často kladie dieťaťu neprimerané požiadavky, ktorých následné nesplnenie vedie k negatívnemu hodnoteniu. Podľa autorky prísna autokratická tendencia osobnosti matky výrazne zasahuje do emocionálnej sféry dieťaťa a vedie k vysokej emocionálnej citlivosti. Naše zistenie však poukazuje na stredne silný negatívny vzťah medzi autokratickou osobnostnou tendenciou matky a osamelosťou dieťaťa, čo značí, že čím je matka autokratickejšia, tým je dieťa menej osamelé. Vysvetlenie tohto výsledku ponúkajú Vališová a kol. (1999) a Nolting a Paulus (1992), podľa ktorých autoritatívny výchovný štýl a správanie rodičov dieťaťu nepoškodzuje, vyžaduje od detí, aby sa správali spoločensky a rozumne. Domnievame sa teda, že adaptívna forma autokratickej osobnosti vyznačujúca sa energickým správaním a autoritou, ktorá je daná schopnosťami jednotlivca (Ganický, Kožený, 1976; Svoboda, 2010), môže byť pre dieťa aj prospešná. Navyše Širůček (2001) poukazuje na to, že v rodinnom prostredí predovšetkým otec uplatňuje autokratické interpersonálne tendencie, je tým, kto trestá a kladie nároky.

Pri **agresívnej** interpersonálnej tendencii osobnosti matky sme predpokladali, že bude v pozitívnom vzťahu k osamelosti dieťaťa, pričom sme sa opierali o štúdiu Repetti, Taylora a Seemana (2005), ktorá uvádza, že rodinné prostredie, v ktorom sa vyskytujú prejavy agresie, nedostatočná podpora, pozornosť a prejavy lásky zo strany rodičov majú negatívny vplyv na dieťa a predstavujú významný faktor, ktorý ovplyvňuje rozvoj osamelosti. Naše zistenia však naznačujú, že agresívna osobnostná tendencia matky nemá vzťah k osamelosti dieťaťa. Dôvodom by mohlo byť postupné dospievanie, počas ktorého dochádza k zmenám v tom, čo dieťa očakáva od rodičov a v tom, čo očakáva od rovesníkov (Asher, Paquette, 2003). Macek (2003) vymedzuje prvú fázu dospievania medzi 10 až 13 rokom. Počas nej dochádza k postupnej emancipácii dieťaťa od rodiny a narastá význam rovesníckych vzťahov (Vágnerová, 2000). Je možné, že ak dieťa dostáva oporu a prejavy akceptácie od rovesníkov, nemuselo vykazovať vyššiu osamelosť v našom výskume, napriek vyššej agresívnej osobnostnej tendencii matky. Osamelosť totiž môžeme podľa Weissa (1973) deliť na dva kvalitatívne odlišné a navzájom nezávislé typy spôsobené rozličnými príčinami. Emocionálna osamelosť vzniká v prípade absentovania blízkeho dôverného vzťahu s osobou poskytujúcou emocionálnu oporu, porozumenie, blízkosť, z čoho vyplýva, že môže ísť o nedostatočnú kvalitu citovej väzby k významnej osobe (Mikulincer, Shaver 2017). Na druhej

strane sociálna osamelosť pramení zo sociálnej izolácie, je spôsobená neúspešnou integráciou do sociálnej siete (Výrost, Slaměník, 2001). My sme v štúdiu skúmali osamelosť ako komplexný subjektívne prežívaný nepríjemný stav. Je možné, že ak by sme sa zamerali na emocionálnu a sociálnu osamelosť samostatne, dopracovali by sme sa k inému výsledku. Možno práve emocionálna osamelosť, na rozdiel od sociálnej, resp. v našom prípade komplexne skúmanej osamelosti by mohla mať súvis s agresívnou osobnostnou tendenciou matky, nakoľko práve emocionálny typ osamelosti sa týka dôverného blízkeho vzťahu a kvality citovej väzby s významnou osobou.

V prípade **egocentrickej** osobnostnej tendencie matky sme predpokladali, že bude v pozitívnom vzťahu s osamelosťou dieťaťa na základe zistenia Zilboorga (1938), podľa ktorého osamelosť dieťaťa môže vzniknúť dôsledkom narcizmu matky, pričom egocentrický jednotlivec má často sklon k narcizmu (Svoboda, 1999). Naše výsledky daný predpoklad nepotvrdili. Zistili sme síce slabý, ale negatívny vzťah medzi egocentrickou osobnostnou tendenciou matky a osamelosťou dieťaťa. Vysvetlenie nášho výsledku môžu poskytnúť Donaldson-Pressman a Pressman (1994), ktorí tvrdia, že narcistická matka je schopná dosiahnuť väzbu dôvery a pripútanosti k dieťaťu, pretože potreby dieťaťa v strednom školskom veku predstavujú pre narcistickú matku len veľmi malé riziko, ktoré ohrozuje jej nadradenú pozíciu. Dieťa teda nemusí pociťovať zvýšenú mieru osamelosti, nakoľko mu tento dôverný blízky vzťah nechýba.

Hyperafiliantná osobnostná tendencia matky mala podľa nášho predpokladu negatívne súvisieť s osamelosťou dieťaťa. Opierali sme sa o výskumné zistenia autorov Ernst, Cacioppo (1999) a Richaud de Minzi (2006). Títo autori zistili, že ak rodičia kladne vyjadrujú svoje emócie, taktiež majú záujem o emócie dieťaťa, poskytujú mu vrelosť a oporu, tak zlepšujú sociálne kompetencie dieťaťa a znižujú možnú prežívanú osamelosť. Kusý (2015, 2018) dokonca spája hyperafiliantnú osobnostnú tendenciu spoločne s kooperatívnou, zodpovednou a hyperprotektívnou tendenciou s prosociálnou osobnosťou. Náš predpoklad sa nepotvrdil, keďže sme nezistili vzťah medzi hyperafiliantnou osobnostnou tendenciou matky a osamelosťou dieťaťa. Vychádzali sme zo štúdií, ktoré sa zameriavali na oboch rodičov, avšak Brisch (2012) hovorí, že u matiek sa môžeme stretnúť s tým, že si chcú dieťa k sebe príliš pripútať, čím vzniká riziko vytvorenia príliš úzkej väzby, kde dieťa nemá dostatočný priestor na to, aby si regulovalo správanie samo, čím sú frustrované jeho potreby explorácie a dieťa môže prežívať negatívne emócie. Na základe príliš úzkeho puta medzi matkou a dieťaťom sa domnievame, že matka môže dieťaťu zabraňovať v socializácii. Dieťa môže mať citovú väzbu s matkou dostatočne uspokojenú avšak bez akceptácie sociálnou skupinou sa môže cítiť osamelé (Výrost, Slaměník, 2001).

Čo sa týka ostatných interpersonálnych tendencií osobnosti, teda **poníženej, podozrievavej, hyperkonformnej a hyperprotektívnej**, nemali sme vopred stanovený predpoklad o ich vzťahu k osamelosti dieťaťa. Chceli sme zistiť, či s osamelosťou dieťaťa súvisia. Naše výsledky poukazujú na to, že zmienené osobnostné tendencie matky nemajú vzťah k osamelosti dieťaťa ako komplexného subjektívne prežívaného nepríjemného stavu a pocitu izolácie. Ako sme už uviedli vyššie, uvažujeme však nad tým, že by bolo možné dopracovať sa k iným výsledkom, ak by sme na osamelosť nenahliadali komplexne, ale zamerali by sme sa na emocionálnu a sociálnu osamelosť samostatne. Pri sociálnej osamelosti ide o neúspešnú integráciu do sociálnej siete (Výrost, Slaměník, 2001), kde pri jej prežívaní významnejšiu rolu môžu zohrávať rovesníci. Na druhej strane emocionálna osamelosť vzniká v prípade absentovania blízkeho dôverného vzťahu a pri nedostatočnej kvalite citovej väzby k významnej osobe (Mikulincer, Shaver 2017). Preto sa domnievame, že práve pri emocionálnom type osamelosti, na rozdiel od sociálnej osamelosti, hrá významnejšiu rolu matka, a tento typ osamelosti by tak mohol mať súvis s jej osobnostnými tendenciami. Na základe uvedeného ako limit výskumu vnímame použitie dotazníka, ktorý hodnotí pocit osamelosti komplexne, pričom do ďalšieho výskumu odporúčame skúmať osamelosť

pomocou nástroja rozlišujúceho sociálnu a emocionálnu osamelosť. Niektorí autori (napr. Scharf, Wiseman, Farah, 2011) dokonca poukazujú na medzipohlavné rozdiely v prežívaní osamelosti, aj jej uvedených typov, preto by bolo vhodné v nasledujúcom výskume vziať do úvahy v súvislosti s osamelosťou aj pohlavie dieťaťa. Taktiež uvažujeme nad tým, že sebaaposúdenie osobnosti matky nemusí úplne korešpondovať s tým, ako jej osobnosť vníma a posudzuje jej dieťa, čo sa tiež mohlo odraziť na našich výsledkoch. Obohatenie budúceho výskumu o posúdenie osobnosti matky z pohľadu dieťaťa by mohlo priniesť zaujímavé informácie o tom, nakoľko sa sebaaposúdenie osobnosti matky zhoduje s hodnotením jej osobnosti dieťaťom, a či práve to, ako dieťa vníma osobnosť matky súvisí s jeho osamelosťou.

ZÁVER

Vo výskume sme sa zaoberali osamelosťou dieťaťa v súvislosti s osobnosťou matky, a to v ponímaní Learyho interpersonálnej teórie. Na osamelosť detí sme upriamili pozornosť z toho dôvodu, že osamelosť sa čoraz častejšie objavuje práve v období detstva a stala sa súčasťou detských životov (Heinrich, Gullone, 2006). Za prínos štúdie považujeme objasnenie vzťahov osamelosti dieťaťa s jednotlivými interpersonálnymi tendenciami osobnosti matky, pričom odporúčame v skúmaní problematiky osamelosti dieťaťa, aj v súvislosti s osobnosťou matky, pokračovať na základe vyššie navrhnutých odporúčaní.

LITERATÚRA

- Asher, S. R., Hymel, S., & Renshaw, P. D. (1984). Loneliness in children. *Child development, 55*(4), 1456-1464.
- Asher, S. R., & Paquette, J. A. (2003). Loneliness and peer relations in childhood. *Current Directions in Psychological Science, 12*(3), 75-78.
- Behrens, M. L. (1954). Child rearing and the character structure of the mother. *Child Development, 25*(3), 225-238.
- Berguno, G., Leroux, P., McAinsh, K., & Shaikh, S. (2004). Children's experience of loneliness at school and its relation to bullying and the quality of teacher interventions. *The qualitative report, 9*(3), 483-499.
- Booth, R. (2000). Loneliness as a component of psychiatric disorders. *Medscape General Medicine, 2*(2), 1-7.
- Brisch, K. H. (2012). *Bezpečná výchova: budování jisté vztahové vazby mezi rodiči a dětmi*. Praha: Portál.
- Donaldson-Pressman, S., Pressman, R. M. (1994). *The narcissistic family: Diagnosis and treatment*. New York, US: John Wiley & Sons Inc.
- Ernst, J. M., & Cacioppo, J. T. (1999). Lonely hearts: Psychological perspectives on loneliness. *Applied and preventive psychology, 8*(1), 1-22.
- Heinrich, L. M., & Gullone, E. (2006). The clinical significance of loneliness: A literature review. *Clinical psychology review, 26*(6), 695-718.
- Kožený, J., Ganický, P. (1976). *Dotazník interpersonální diagnózy – ICL: Příručka*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- Kusý, P. (2015). Interpersonal behavior and music preferences of older school age children. In M. McGreevy, & R. Rita, (Eds.), *CER Comparative European Research 2015* (pp. 186 – 189).

- Kusý, P. (2018). Interpersonálne správanie a hudobný vkus v kontexte prosociálnosti v detskom veku. In J. Hrčová, B. Kováčová, & M. Magová (Eds.). *Expresívne terapie vo vedách o človeku 2018* (pp.17-27). Ružomberok: VERBUM.
- LaForge, R., & Suczek, R. F. (1955). The Interpersonal Dimension of Personality: III. An Interpersonal Check List 1. *Journal of Personality*, 24(1), 94-112.
- Leary, T. (1957). *Interpersonal diagnosis of personality: A functional theory and methodology for personality evaluation*. New York: Ronald Press Co.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R. (2017). *Attachment in adulthood: structure, Dynamics and change*. New York: The Guilford Press.
- Nakonečný, M. (1998). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
- Nolting, H. P., & Paulus, P. (1992). *Pädagogische Psychologie*. Stuttgart: Kolhammer.
- Oravcová, J. (2012). *Vývinová psychológia*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela.
- Perlman, D., Peplau, L. A., & Peplau, L. (1984). Loneliness Research: A Survey of Empirical Findings. In L. A. Peplau, & S. E. Goldston, (Eds.), *Preventing the Harmful Consequences of Severe and Persistent Loneliness* (pp. 13-46). Washington, D.C.:US Government Printing Office.
- Pinquart, M., & Sörensen, S. (2001). Influences on loneliness in older adults: A meta-analysis. *Basic and applied social psychology*, 23(4), 245-266.
- Prekopová, J. (2004). *Empatie, vcítení v každodenním životě*. Praha: Grada Publishing.
- Repetti, R. L., Taylor, S. E., & Seeman, T. E. (2005). Rizikové rodiny: Sociálne prostredie rodín a duševné a fyzické zdravie potomkov. *Empatia Bulletin*, 12(4), 35-43.
- Richaud De Minzi, M. C. (2006). Loneliness and Depression in Middle and Late Childhood: The Relationship to Attachment and Parental Styles. *Journal of Genetic Psychology*, 167(2), 189-210.
- Rokach, A. (2004). Loneliness then and now: Reflections on social and emotional alienation in everyday life. *Current Psychology*, 23(1), 24-40.
- Rönkä, A. R. (2017). *Experiences of loneliness from childhood to young adulthood. Study of the Northern Finland Birth Cohort 1986*. Oulu, Finland: University of Oulu.
- Russell, D. W. (1996). UCLA Loneliness Scale (Version 3): Reliability, validity, and factor structure. *Journal of personality assessment*, 66(1), 20-40.
- Russell, D., Peplau, L. A., & Cutrona, C. E. (1980). The revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and discriminant validity evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(3), 472-480.
- Scharf, M., Wiseman, H., & Farah, F. (2011). Parent-adolescent relationships and social adjustment: The case of a collectivistic culture. *International Journal of Psychology*, 46(3), 177-190.
- Svoboda, M. (1999). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- Svoboda, M. (2010). *Psychologická diagnostika dopělých*. Praha: Portál
- Širůček, J. (2001). Výchovné prístupy rodičov k deťom školského veku. In I. SarmánySchuller, (Eds.). *Psychológia pre bezpečný svet* (pp. 645-652). Bratislava: Stimul.

Vališová, A. a kol. (1999). *Autorita ve výchově: vzestup, pád, nebo pomalý návrat: učební text pro posluchače filozofické fakulty Univerzity Karlovy*. Praha: Karolinum.

Varholáková, R. (2014). *Činitele ovlivňující úroveň emocionální inteligence dětí v předškolním věku*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum.

Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál.

Výrost, J., Slaměník, I. (2001). *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing.

Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. Cambridge, MA: MIT Press.

Zilboorg, G. (1938). Loneliness. *The Atlantic Monthly*, 161(1), 45-54.

PERSONALITY TENDENCIES OF A MOTHER AND LONELINESS OF A CHILD

Abstract: The aim of the study was examination of relationship between interpersonal tendencies of mother's personality in context of Leary's interpersonal theory and loneliness of child. The research sample consisted of 60 mothers ($M_{age}=38.79$; $SD_{age}=3.22$) and 60 children (32 girls, 28 boys, $M_{age}=10.19$; $SD_{age}=0.77$). For measuring personality tendencies of mother was used Interpersonal Checklist (ICL; Laforge, Suczek, 1955). Loneliness of child was measured by UCLA Loneliness Scale (Russell, Peplau, Cutrona, 1980). We found out negative relationship between autocratic and egocentric interpersonal tendency of mother's personality and loneliness of child. In the case of another interpersonal tendencies of mother, the relationship with loneliness of child was not found. We discuss these findings in the study.

Keywords: personality of a mother, interpersonal tendencies of personality, loneliness of a child

